

ЦЕНТЪР ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ОТБРАНАТА И СИГУРНОСТТА

БЮЛЕТИН, ЮНИ 2018

ЦИОС изготвя анализи за рисковете, заплахите и състоянието на сигурността на страната, политиките за нейното осигуряване, способностите на въоръжените сили и прогнозни оценки за развитието на средата за сигурност.

Нашите разработки, макар и трудни, поставят обективността на първо място – без значение от това кой ги финансира или спонсорира – нашия стремеж е работата ни да е свободна от комерсиални, политически, идеологически влияния.

ЦИОС

България, гр. София 100, ул. „Алабин“ №56

Тел. + 359 888 359 146

Email: office@cios-bg.com

Website: www.cios-bg.com

ЦИОС

➤ СЪДЪРЖАНИЕ

1. За развитието на политиката за отбрана 4

2. Къде води напрежението в гръцко – турските отношения 8

3. Западните Балкани и ЕС 12

ЗА РАЗВИТИЕТО НА ПОЛИТИКАТА ЗА ОТБРАНА

Три от системните проблеми, даващи негативно отражение върху състоянието на нашата отбрана и на въоръжените ни сили са:

- системното недофинансиране
- некомплект
- остаряло въоръжение и техника.

1. Когато става дума за политиката за сигурност и за отбраната на нашата страна, политическите различия (без да ги забравяме) трябва да останат на заден план.

2. Ние се нуждаем от политика, която да създава нови и повече възможности и способност на държавата да осигури

повече сигурност, както за своите граждани, така и за своите партньори.

За мен е безусловно изискването за политическо и институционално съгласие по разбирането за националната отбранителна политика и необходимите отбранителни способности, отчитащи национални интереси развивани като интегрална

част от съюзните за България структури в НАТО и ЕС.

Политика и способности, стъпващи на съвместното и солидарното възприемане на заплахите и реализирани в процес на стратегическо сближаване на подходите и планирането на отделните страни.

Нека да си даваме сметка, че например перспективата за развитие на европейска отбрана предполага много високо ниво на синхронизация на отбранителното планиране, съобразяване на националните приоритети с общите за ЕС и съвместно придобиване на способности в определени сектори! Нещо повече! Солидарността, за която споменах и взаимодействието се приемат като обща норма.

И трето - необходим ние много по-задълбочен възглед за националната отбранителна политика, ориентирана не просто към модернизация и превъоръжаване на българските въоръжени сили, а:

1. към преодоляване на техническата и технологична пропаст между нас и съюзните ни държави.
2. към постигане на пълна оперативна съвместимост.
3. към пълноправно участие в съюзните структури в т.ч. и реализирането на многонационални проекти.

В състояние ли е днес България да отговори на всички тези предизвикателства! При всички уговорки, които трябва да се направят, при изтъкването на различни обстоятелства за постигнат успех и

резултати в едно или друго направление, моят отговор е „Не“! Не сме в състояние! Ние много често се позоваваме и се успокояваме със стратегическия избор и съгласието в обществото за членството в НАТО и ЕС и аз не подлагам под съмнение този избор. Но позволете ми да насоча вашето внимание към резултатите на едно от многото социологически изследвания обявени на тазгодишната Мюнхенска конференция по сигурността. Данните ще ни покажат, колко крехко е това състояние и ще дадат част от отговора за посоката на необходимите усилия. Изследването е за 7 държави от, Централна и Източна Европа между; които и България и показва преобладаващо одобрение за членството в ЕС – 72%, а за 66% членството в НАТО е важно за сигурността ни.

Данните за оценяващите позитивно членството са различни – 61% за ЕС и 46% за НАТО.

Повод за размисъл са данните, показващи нагласите да се помага на съюзниците при необходимост по силата на чл. 5 от Вашингтонския договор – 47% „За“, а 37% казват, че България не трябва да спазва своите ангажменти.

Всъщност, дали си даваме сметка, че става дума за основния принцип на колективната отбрана!

България е силно резервирана и към разполагането на командни и тренировъчни центрове и логистични пунктове като одобрението е с много малка преднина спрямо неодобрението. Вярно е, че и при други страни има сходни данни, но

результатите за България навеждат на сериозен размисъл особено по отношение на съюзническите ангажименти. Сред многото причини и обяснения, които сега няма да коментирам, ми се иска да подчертая, че ние много често, говорейки за колективна отбрана акцентираме на ``отбрана`` и забравяме за „колективна“, т.е. че отбраната е и наше задължение и отговорност. Една голяма част от хората са с убеждението, че има кой да ни пази, забравяйки удобно, че в пазенето има и наши ангажименти. Няма да се спирам на средата за сигурност, не защото не оценявам нейното определящо влияние, а защото в днешната конференция оценките така или иначе присъстват, а и защото отговорният подход изисква повече време. Ще посоча обаче, че промените в средата бележат тенденция към влошаване, на изостряне на противопоставянето и на уличаване на рисковете за регионалната и глобалната сигурност. Няма да влизам в спор, дали сегашната сигурност трябва да я определяме като „студен мир“ или „студена война“, но достатъчно е да погледнем глобалните военни разходи и ще видим една картина на света, която буди безпокойство.

След период на относително запазване на военни разходи на едно ниво, за миналата година те бележат ръст от над 1% до 1.739 млрд. щатски долари. Факт е, че при световните супер сили във военно отношение САЩ запазват военните си разходи на ниво от 610 млрд. щатски долара, а Русия ги намалява с 20% или с 14 млрд. щатски долара, но като цяло има ръст от близо 160 млрд. щатски долара.

В регионален план, този ръст се дължи на увеличаване на разходи в Азия, Близкия Изток и Океания. Страните от НАТО имат дял от 52%, т.е. – малко над 900 млрд. щатски долара, като европейските страни-членки и Канада бележат ръст от 4% на своите бюджети за отбрана. Този ръст е и следствие от решенията в Уелс и вече 10 страни – членки имат бюджет от 2 или близо до 2% от БВП.

Къде е България е, обичайният въпрос? Ние продължаваме да сме под 1.5% до 1.35%, а и за тази година вероятно ще останем на това ниво поради това че, няма да има сключени договори за реализация на проекти за превъоръжаване и целевите средства отново ще останат неизразходвани.

Защо посочвам всичко това? От една страна, за да покажа, че глобалните военни разходи следват промените в средата за сигурност, а от друга – да подчертая че, ако България няма дългосрочна програма за модернизация и превъоръжаване, разчитаща на ресурсна осигуреност и гарантираща предсказуемост, последователност и непрекъсваемост, няма да преодолеем очевидната ни изостаналост. И тук мимоходом ще отбележа, че за разлика от нас, нашите непосредствени съседи на Балканите осъществяват конкретни стъпки за изграждане и развитие на своите отбранителни способности.

В каква последователно трябва да се реализират проектите според мен е отговорност на военните експерти, а непрекъсваемост трябва да осигурят институциите и политиките!

На Балканите (без Турция) се реализират програми по груби оценки за близо 14 млрд. евро, а в Турция за разработки и за приемане на въоръжение и бойна техника, собствено производство, проекти за над 60 млрд. щатски долара.

Не казвам, че всичко това трябва да вещае добро бъдеще за региона и не призовавам за нова надпревара (във въоръжаването), но българската отбранителна политика трябва да е съобразена с реалностите. Ясно е, че за да реализираме необходимите ни програми и за да решим трупаните с години проблеми, трябва да достигнем 2% бюджет за отбрана със съответно вътрешно реструктуриране на разходите за личен състав текуща издръжка и капиталовложения. За съжаление, разминаването между бюджетни прогнози и национален план за увеличаване на разходите до 2024 г. подхранват скептицизма.

И в заключение да направя кратък коментар за третия от групата многогодишни проблеми на въоръжените сили – личния състав. Очевидно е, че сегашната ситуация е далече от нормалното. За да се стигне до извод че поради големия некомплект, въоръжените сили не са в състояние да изпълняват в пълен обем задачи по план и провеждане на

операции по трите мисии, значи има нещо дълбоко погрешно и в политиката, и в отношението към хората.

При силната стагнация на пазара на труда, за да се провокира и поддържа интереса за служба в професионалната армия е необходимо комплексно решение. Това решение, не се изчерпва, но започва с пакет от социални мерки със сериозно увеличаване на възнагражденията и първата стъпка трябва да е актуализация на базата за изчисляване до нивото поне на минималната работна заплата. Необходима е промяна в материалните условия, в които се реализират в службата и професионалната кариера, значително подобряване на индивидуалната екипировка и осигурен достъп до съвременната техника и технологии. В крайна сметка, необходима е промяна в политиката и отношението на държавата, в резултат на която да достигнем до:

1. създаване на увереност, че изборът на военната служба е вярно решение
2. до очертаване на перспектива за успешна реализация и
3. до усещането, че достойнството е част военната професия.

КЪДЕ ВОДИ НАПРЕЖЕНИЕТО В ГРЪЦКО-ТУРСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ?

От началото на годината, особено силно през последните месеци, наблюдаваме рязко втвърдяване на реториката в гръцко-турските отношения, и то от двете страни. Чуват се взаимни обвинения, не се правят отстъпки, независимо какви са предложенията от едната страна към другата.

* * *

В интерес на истината индикации за сериозен военен конфликт към момента няма. По-скоро, независимо че тази криза продължава вече трета година, не се очертава вероятност за възникване на сериозен военен конфликт. В миналото поне три пъти в новата история между двете страни, да не забравяме, че са страни – членки на НАТО, е имало доста сериозни напрежения, достигащи до положение да се извършва и мобилизация. Знаем, че една мобилизация е фактор и

категоричен знак за готовност за война. В момента нямаме такива действия. Обясненията могат да се търсят във вътрешнополитическата обстановка и в двете страни. Предстоящите извънредни парламентарни и президентски избори на 24 юни са повод президентът на Турция и ръководството на управляващата партия да ги използва за вътрешнополитически цели, като външнополитически аргумент. И те са в полза на това, че Турция трябва да бъде

силна, мощна, не бива да се правят компромиси от гледна точка на Турция с принципни въпроси. Ето тук стои въпросът със споровете около Егейските острови и въобще този целия регион. От друга страна, в Гърция също обстановката не е толкова лека. Не бива да забравяме, че там има сериозна мигрантска вълна, която идва преди всичко от Турция. В някакъв степен този мигрантски поток е контролиран от Турция. Тоест Турция държи Гърция в някакво отношение като свой заложник, защото евентуалното пускане на една по-сериозна вълна от мигранти би нарушило доста относително спокойната обстановка в Гърция. Ръководствата на двете страни и в миналото са имали доста сериозни и остри изказвания. Например от гръцка страна министърът на отбраната е представител на по-малката партия от коалицията, която управлява Гърция, и там тонът е по-остър. Разбира се в тези изказвания има политически, партийни подбуди. Министърът на отбраната е Панос Каменос, някогашен член на Нова демокрация, една от двете големи партии, които управляваха десетилетия наред Гърция. Сега той е лидер на дясно популистката партия „Независими гърци“, която, разбира се, има друга реторика. Там популизмът се извежда напред и по-ясно се откроява.

В новата история между Турция и Гърция са възниквали няколко сериозни кризи. Първата и най-сериозна е Кипърската криза от 1974 г. Другата е през март 1987-а, която имах възможност лично да наблюдавам и мобилизацията, и подготовката за война, както и ролята на медиите.

Последната е от 2006 г., когато при сблъсък между гръцки и турски самолети загина пилот. Тогава двете правителства обявиха инцидента за нещастен случай и така не се стигна до ескалация на напрежението. Последният конкретен случай е с екипажа и пътниците на един военен хеликоптер, който прелетя веднага след опита за преврат преди близо две години – юни 2016 г., последван от залавянето на двама гръцки военнослужещи, патрулиращи по гръцко-турската граница в района на река Марица. Това беше използвано като повод от турска страна двете групи да бъдат разменени и по този начин кризата, поне в това отношение, да бъде приключена.

Това, разбира се, са много различни случаи. В единия случай се иска политическо убежище, докато за другия случай по-скоро обясненията са, поне такава е гръцката версия, че имало недобри климатични условия, заблудили са се и са навлезли в турска територия.

Обикновено такива случаи се решават на място, в рамките на часове или най-много дни. Тук обаче турското ръководство прецени, че това е удобен случай, който може да бъде използван и в перспектива да се разменят тези военнослужещи от двете страни и да приключи поне тази част от напрежението. Няма индикации въпросът да бъде решен скоро. Трябва да се припомни, че Гърция като страна – членка на ЕС, има, разбира се, и собствено национално законодателство, тя си спазва процедурата въпроси от такъв характер да минават през гръцкия съд. Което

всъщност е нормална процедура. И въз основа на това, поетапно целият екипаж, който е бил на хеликоптера, бе освободен. Сега той се намира на защитено място. Това е право на гръцката държава, след като отговаря за тези хора на собствена територия, да опази здравето и живота им. Заради съмненията, че може да бъде организирана някаква провокация, отвличане и нещо от този сорт и така кризата и отношенията да се влошат още повече.

Очакването е, че след като приключат изборите в Турция, нещата ще се успокоят значително, защото напрежението се използва в интерес на победата на изборите от Ердоган.

Последните социологически изследвания сочат, че победата на Ердоган на първия тур е под въпрос и е почти сигурно, че ще има балотаж в началото на м. юли. Но на този етап ескалирането по-скоро дава повод на двете страни и на политическите ръководства да го ползват за вътрешнополитически цели, отколкото като повод за война.

Добре е да се напомни още един много интересен аспект в гръцко-турските отношения. В миналото НАТО не се е намесвало по никакъв начин в техните отношения и по-скоро в решаването на проблемите. Тук трябва да напомним изявлението на генералния секретар на НАТО Столтенберг, който заяви, че ще оставят Гърция и Турция като страни-членки на НАТО, да решат помежду си този проблем, без ръководството на НАТО да се намесва. Американският фактор в случая, пак като страна членка на НАТО, или като водеща страна в

НАТО, има своето място и аз не се съмнявам, че в чисто дипломатически план САЩ се намесва в посока успокояване на конфликта. Такъв конфликт между страни-членки на един договор, какъвто е Вашингтонският договор, не е в полза на единството на алианса.

От страна на ЕС също не се забелязва някаква конкретна позиция, независимо, че Гърция би желала ЕС да заемаме защитна роля в нейна полза. Причината е липсата на лостове за оказване на влияние и даже в някаква степен принуда, защото и от двете страни нещата не са съвсем чисти. В Гърция пропагандата настройва гръцкото население антитурски. И това не е от вчера. Това е в продължение на десетилетия и всъщност това отношение си има своите корени още от миналото. Не бива да забравяме, че там са водени и войни, в това число една много тежка война в периода 1921-1922 г., която за самите гърци остава в историята като Малоазиатската катастрофа.

Това не е забравено, това се напомня непрекъснато на хората, включително и на младите хора, и тази карта се разиграва. Тя е националистическа, тя се разиграва всеки път когато проблемите в самата страна се увеличат. Гърция има един доста сериозен външен дълг, за който се очертава десетилетия да се изплащат грешките на политическите ръководства от близкото минало. Общо взето тезата и формулировката е, че всички са виновни, но и всички са се възползвали, разбира се. Така че тук външният фактор САЩ по-скоро успокоява нещата и по-скоро ги тушира,

отколкото да ги изостря. Има още един интересен аспект. Във Вашингтонския договор никъде не се описва как ще се процедира или как би следвало да се процедира, когато има конфликт между две страни - членки. Нещо подобно на това как да се действа при излизане на една страна – членка на ЕС, както е в случая с Брекзит, никъде не е описана процедурата. Тоест никой не е очаквал, че това ще се случи за някаква страна-членка, но ето, то се случи. По същия начин във Вашингтонския договор никъде не е написано как точно ще се

процедира, когато възникне конфликт между две страни вътре в алианса. Между НАТО и други страни е ясно, там се задейства член 5-и и т.н. Но какво следва, когато между две страни членки възникне конфликт, никъде не е написано. И това е един сериозен проблем, защото се счита, че съюзниците в една такава организация са лоялни един към друг и априори не се допуска възможност, защото това нарушава в известен смисъл и сигурността на Алианса.

ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ И ЕС (май 2018 г.)

СИТУАЦИЯ В РЕГИОНА НА ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ

Регионът на Западните Балкани е преживял много конфликти през миналия век, редували се с периоди на относително затишие и стабилност, които винаги са били рефлексия на ситуацията в Европа и света, като същевременно винаги е бил и „арена“ на намеса и противопоставяне на външни фактори. Успоредно с това, ставащото в Западните Балкани винаги е оказвало голямо влияние на ситуацията далеч извън границите им.

Понастоящем, Западните Балкани все още са в „сянката“ на процесите (войните и насилията) свързани с и

последвали разпадането на Бивша Югославия (СФРЮ) през 90-те години на XX век.

Съществена част от това тежко наследство са границите на и в отделните страни (признати или не), които разделят общности с един етнос, историческо и културно минало и особености – напр. почти 48% от албанците, 11% от бошнаците и 20% от сърбите не живеят съответно в Албания, БиХ и Сърбия. Поради това, нерешените проблеми са само привидно между две страни или две етнически общности. Напр., проблемът

между Сърбия и Косово от гледна точка на възможното преразглеждане на границите е рисков фактор за целия регион. Ако се стигне до „силовото му решаване“, това незабавно ще предизвика „ефекта на доминото“ – в и по отношение на Македония и БиХ, а в последствие – на целия регион.

Доколкото мирът в региона бе постигнат под натиска на международната общност, вкл. и с използване на военна сила, реално в момента в Западните Балкани има мир, но няма помирение, няма консенсус по причините и същността на водените войни, а всички етноси предпочитат да се разглеждат единствено като жертви, но не и като инициатори и извършители на насилията. Иначе казано, политическите и икономически цели на тези „недовършени войни“ продължават да бъдат преследвани от голяма част от политическите елити на страните от Западните Балкани с невоенни средства, често – „на ръба“ на войната.

Въпреки че от тогава е постигнат (макар и бавен) напредък и няма непосредствена опасност от общорегионален конфликт, недостатъчният политически напредък, дълбоките проблеми пораждани от национализъм (дори „великошовинизъм“), неспособността да бъдат решени проблемите от миналото, ендемичната корупция и твърдото (на моменти силово) налагане на политика в интерес на външни фактори (държави и организации), правят Западните Балкани уязвими по отношение на сигурността и стабилността.

Нестабилността на региона се поддържа и от дълбоко вкоренени особености на управлението, които от гл.т. на ЕС представляват сериозни предизвикателства пред отделните страни и Западните Балкани като цяло. Те се изразяват в действията на политическите елити, голяма част от които са заинтересовани от поддържането на статуквото, на етническо разделение, на външно влияние, корупцията, а също и организираната престъпност, която често е в симбиоза с (голяма) част от същите тези политически елити и др. Това води до слабо гражданско общество, незаангажираност на гражданите, недоверие в държавните и обществени институции и международните организации, липсващо или много слабо включване на някои части на населението в обществения, политическия и икономически живот (напр. младежите, жените и части от малцинствата).

В страните от региона има някои признаци, че те – макар и бавно – постепенно се отдалечават от нестабилността. (Пример в това отношение е Македония, в която след период на политическа нестабилност и чрез избори се стигна до по-добро ниво на политическа стабилност.) Въпреки това, необходимо е да се проявява предпазливост относно устойчивостта на този процес, т.к. той може да се окаже моментен и не са изключени „връщания назад“.

Страните от Западните Балкани са обект на силно външно влияние – основно от САЩ, Русия, Китай, Турция, Саудитска Арабия и други страни от Близкия Изток (Персийския залив), а в последно време

и Великобритания (предвид Brexit). Всички те се опитват и до голяма степен успяват, да използват отделни особености и фактори (политически сили, национални, културни и религиозни особености), превръщайки страните от Западните Балкани и процесите в тях в своеобразен инструментариум за постигане на собствени цели, които много често надхвърлят регионалните рамки.

Отрицателно влияние оказват някои негативни процеси вътре в самия ЕС – разделението (напр. по миграционната криза и Brexit), натискът за отказ от суверенитет от членовете на ЕС в полза на неговите институции, прилагането на икономически (финансови) механизми за постигане на политически цели по отношение на държавите - членки, твърдото налагане като обща за ЕС на политика, основана на индивидуалното разбиране (на отделни страни и политики) за „европейските ценности“ и противопоставянето им на националните исторически, културни и религиозни особености, политиката за реформиране на ЕС на две и/или повече скорости и др. Те пораждат евроскептицизъм (ЕС/НАТО – негативизъм), подхранват (ултра)

национализма и засилват склонността сред политическите елити към автократия. Този негативизъм донякъде е естествен за страните от Западните Балкани – те (подобно на другите бивши социалистически страни) са особено чувствителни по отношение на всякакви опити за политики и действия, напомнящи за периодите на диктатура в Албания и СФРЮ преди края на Студената война.

Тези фактори и комбинирането им с отдалечаването на перспективата за присъединяване към ЕС отслабват импулса и желанието за институционални и управленчески (политически) реформи, като в някои случаи се стига и до реален регрес.

И 6-те държави от Западните Балкани са заявили желанието си да станат членове на ЕС. Въпреки че се намират на различни етапи от процеса на присъединяване и че осъзнават някои забавящи (дори спиращи) го фактори, перспективата за бъдещо членство в Съюза досега е била и все още е мощна движеща сила за тях. Поради това, самият процес на присъединяване е един от най-важните фактори за и в тяхното развитие.

* * *

Всичко това налага, стабилността в страните от Западните Балкани да бъде разглеждана на регионална основа и следователно - всички подходи за нейното укрепване трябва да бъдат регионални и комплексни.

Постигнатият досега напредък към установяване на функциониращи демокрации и върховенство на закона не трябва да бъде възприеман като константен и гарантирано устойчив. Необходимо е, непрекъснато, координирано и последователно ангажиране с него на страните от ЕС и самия ЕС като партньори и съюзници. Ако това не бъде направено, има риск да се стигне до стагнация на този процес и дори – до връщане назад.

ОБСЕБВАНЕТО НА ДЪРЖАВТА

В Западните Балкани се наблюдава тенденция към обсебване на държавата.

Характерните особености на това обсебване са в общи линии еднотипни, въпреки наличието на някои нюанси в отделните страни. Сред тях са такива като:

Твърда намеса от страна на правителството, което налага партиен (на управляващата партия/партии) контрол върху назначаването на кадри в държавните структури, водещ до клиентелизъм и непотизъм на почти всички нива в държавната администрация т.к. назначаването на дадена позиция често се възприема като награда за лоялност и постигнати успехи в работата в интерес на дадена партия. В резултат, заелите дадени постове хора не произвеждат продукта, за който им се плаща или (ако все пак има такъв), то той е с ниско качество.

Авторитаризмът е друга характерна черта на обсебването на държавата в Западните Балкани. „Връщането на силната ръка“ е и едно от най-големите политически и управленски предизвикателства. Управлението на такива лидери до голяма степен подронва здравата демократична политика, доброто управление (вкл. разделението на властите) и свободата на словото и медиите. Освен това, подобни лидери се възползват от слелия се в едно партийно-държавен апарат за недопускане на развитие на конкурентна политическа среда. В резултат се създава една видимост на стабилност, но в дългосрочен план тя ще доведе до нестабилност. (Примери

в това отношение са Македония и Сърбия, при управлението на Груевски и съответно на Вучич.)

При обсебването на държавата се проявява и друг проблем – в структурата и воденето на политическия дебат, вътре в политическите партии и между тях, а също и в държавните институции, част от функциите на които (особено на парламентите) често се negliжират и ги превръщат в придатък на изпълнителната власт. Този тип политически дебат е много далеч от очаквания за едно наистина демократично общество. Най-фрапантните примери в това отношение са използването на сълзотворен газ в парламента на Косово и сблъсъците в парламента на Македония.

В страните от Западните Балкани има много политически партии, голяма част от които са на етническа (етно-религиозна), местна и дори – кланова основа. (Примери в това отношение са БиХ, Македония, Косово.) Това само по себе си непрекъснато поражда разделение и противопоставяне и съответно - нестабилност, но е поддържано от лидерите, защото им осигурява контрол и ги подпомага в удържането на властта.

Обсебването на държавата е трудно постижимо без ограничаването на свободата на словото и най-вече – на свободата на медиите. Има разминаване между установената със законите свобода на словото и медиите и реалностите в ежедневието. В Западните Балкани свободата на

медиите се ограничава чрез политическа намеса, намеса на държавата в дейността на обществените медии (вкл. и чрез използването на административни мерки – напр., чести и продължителни

данъчни проверки), целево и непрозрачно финансово подпомагане на частни медии от държавата, оказване на влияние върху/от страна на собствениците, налагане на „неофициална“ цензура и автоцензура.

Според класирането на организацията „Репортери без граници“, от общо 180 държави, позициите на страните от региона през последните години са както следва:

Страна	Година и място в класацията		
	2018	2017	2016
Албания	75	76	82
БиХ	62	65	68
Косово	78	82	90
Македония	109	111	118
Сърбия	76	66	59
Черна Гора	103	106	106

Според представители на опозицията, ситуацията е много подобна на тази преди края на Студената война. Напр., изследване в Сърбия е показало, че на челните страници на 97% от централните медии има информации за президента Вучич (всички те – положителни) и едва 3% са включили на челните си страници информации за опозицията (всички те – отрицателни).

Управляващите не са съгласни с твърденията, че свободата на медиите е ограничавана. Според премиера на Сърбия Ана Бърнабич, нейната дейност е много и често критикувана в медиите. В същото време, тя е на мнение, че начинът на отразяване на събитията от медиите наистина представлява проблем.

Очевидно, възприемането на свободата на словото и медиите е различно, като и опозиция и управляващи са склонни

към преувеличения. Реално обаче, характерна (и обща) черта на по-голямата част от основните медии в страните в Западните Балкани е тяхната предубеденост.

Особен интерес представлява състоянието на гражданското общество в страните от Западните Балкани.

Оценявано през призмата на дейността на НПО, то се характеризира със следните особености: 1) НПО могат да бъдат условно групирани в три основни групи – „партийни“ (създадени от и поддържащи тесни връзки с отделни политически партии и/или техните лидери); „държавни“ НПО (създадени и/или поддържани с помощта на държавни институции); и „чуждестранни“ НПО (създадени и поддържани с помощта на държавни институции на други държави и/или като клонове на НПО с централи в

чужбина). 2) По-голямата част от НПО не отразяват вижданията на гражданите или на групи от тях, а реално са част от инструментариума на политическите партии/лидери за постигане на собствените им политически цели или за оказване на външно влияние и натиск върху вътрешнополитическия живот. 3) НПО постепенно, но устойчиво губят своята легитимност пред гражданите, което води до дискредитиране на самото гражданско общество и пречи на неговото демократично развитие.

Други важни аспекти на гражданското общество в страните в Западните Балкани, които будят тревога са (все още) ограниченото включване на жените в обществения и политически живот и образованието.

По отношение на ограничаването на ролята на жените и тяхното включване в гражданското общество в Западните Балкани доминират два проблема – сексуалното и домашното насилие (вкл. и като наследство от водените войни) и ограниченията налагани върху жените на базата на културни/религиозни особености и на икономическата им зависимост от мъжете в семействата. (Особено ярко са изразени тези проблеми в Косово, Македония, Албания, БиХ.)

Основният проблем в образованието в много от страните в Западните Балкани е разделението – най-вече на етническа и религиозна основа. (Фрапантни са примерите от БиХ, където „под един покрив“ има на практика две съвсем отделни училища – едно на бошнаците и хърватите и друго – на сърбите.) На децата от различните етноси на

практика се преподават различна, често противоречива история – особено по отношение на войните през 90-те години на миналия век. Тази сегрегация от една страна на националистическа основа противопоставя младото поколение на по-старото, което се още помни СФРЮ и донякъде изпитва носталгия към нея, а от друга страна залага разделение на етническа и религиозна основа в по-младите граждани на страните.

Подобна образователна система, която включва и генерира напрежение между етносите и религиите е и елемент на обсебването на държавата, защото предоставя нови „попълнения“ за партиите на етническа/етно-религиозна основа.

Неделима част от обсебването на държавата е корупцията. Тя се възприема от гражданите в Западните Балкани като най-важният проблем, пред който са изправени техните страни, образно казано, тя е „тежко заболяване“, което убива техния икономически и обществен потенциал.

Независимо, че това се признава официално и от управляващите, и от опозицията, борбата с нея (поне засега) не дава съществени резултати.

Корупцията в Западните Балкани има много форми, като много от тях са общи за всички страни, въпреки че в различните страни се наблюдават някои по-специфични особености. Сред тях са обвързването на политическите партии с частните фирми, предопределено („нагласено“) възлагане на обществени поръчки в замяна на оказване на политически „услуги“, „изнудване“ на бизнеса чрез

заплаха от предизвикано банкрутиране, вкл. и с използването на държавните институции); корумпирана и неефективно действащо правосъдие (вкл. съпроводено с оставки и съдебно преследване на съди, прокурори и други служители в правосъдната система по обвинения в корупция); нерегламентиран лобизъм в държавните институции; „купуване“ на назначения в държавната администрация и др.

В резултат на това се стига до раздуване на администрацията (държавния сектор), запазване и дори увеличаване на „сивата икономика“, отдръпване и отслабване на частния бизнес, „задушаване в зародиш“ на стартиращ бизнес, разочарование от демокрацията и засилване на недоверието към държавните институции и политическите партии (откъсване от държавата и политиката).

Ситуацията с корупцията в страните от Западните Балкани е отразена в „Индекс на възприемането на корупцията“¹ на „Transparency International“:

Страна	Място в класацията/брой точки по години		
	2017	2016	2015
Албания	91/38	83/39	88/36
БиХ	91/38	83/39	76/38
Косово	85/39	95/36	102/33
Македония	107/35	90/37	66/42
Сърбия	77/41	73/42	71/40
Черна Гора	64/46	64/45	65/44

Свързана с корупцията е организираната престъпност. Това е така, защото при сегашното ниво на икономическо развитие на региона и високата корупция създават благоприятни условия за организирана престъпност.

Престъпните среди Западните Балкани отдавна и много добре са се „интегрирали“ в страните от ЕС. Организираните престъпни групи/кланове (ОПГ) от страните (напр. албански, косовски, босненски, сръбски) са сред „добре поставените“ и влиятелни среди в престъпния свят

практически във всички европейски държави.

Заслужава внимание е фактът, че тези ОПГ изключително добре взаимодействат помежду си и между тях почти няма противопоставяне на национална/етническа основа. Когато все пак се стигне до такова, то обикновено е на основата на сблъсък на техните „бизнес интереси“ и за преразпределяне на сфери и територии на контрол и влияние.

ОПГ в страните от Западните Балкани активно участват в трафика на наркотици и оръжие, контрабандата на

¹ Класацията е между 180 държави, като е направена на базата на 100-точкова система – колкото са по-малко точките на дадена страна, за толкова по-корумпирана се счита тя.

стоки, производството и разпространението на фалшиви стоки и тютюневи изделия, изготвянето и разпространяването на фалшива валута и фалшиви/подправени документи, проституцията и трафика на хора (вкл.

деца и жени за сексуални услуги), а в последно време – и в каналджийство и трафик на мигранти от страни от Близкия Изток и Северна Африка за и вътре в Европа.

* * *

Обсебването на държавата във всичките му форми на проявление е в разрез със стабилните и проспериращи държави, които ЕС иска да има в Западните Балкани. От друга страна, то създава и благоприятни възможности за намесата на външни сили, които се противопоставят на процеса на интегриране на страните от региона в ЕС (и НАТО).

Поради това, страните и институциите на ЕС следва да подкрепят изграждането на демократичен политически капацитет, за укрепване на върховенството на закона и равенството пред него, на разделението и независимостта на властите, свободата и независимостта на медиите, а също и изграждането на гражданско общество, основано на европейските ценности. Усилията на ЕС в тази насока трябва да обхващат по възможност всички сфери на обществения, политическия и икономическия живот на страните.

ЕКСТРЕМИЗЪМ И АГРЕСИВЕН НАЦИОНАЛИЗЪМ

Радикален ислям

През последните години в някои страни от региона (Косово, БиХ, Македония, някои части на Сърбия и Албания) се забелязва по-широко разпространяване на радикалния ислям.

Салафизмът и неговата най-консервативна част – уахабизмът все повече излизат извън чисто религиозната сфера и са все повече застъпени в социалния живот на общностите. Доказателствата за това се все по-забележими, защото вече се отразяват на социалните норми – в предоставянето на някои обществени услуги, увеличаването на броя на жените спазващи стриктните норми на исляма по отношение на облеклото и начина на поведение в обществото, забраните за продажба и/или

консумиране на алкохол в дадени обществени места и/или цели населени места и райони, налагането на спазването на религиозните ритуали и норми (молитви, постене) и прояви на враждебност към тези, които ги нарушават и др.

Някои експерти и политици считат, че проблемът с радикализирането на мюсюлманските общности се преувеличава, като справедливо отбелязват относително малкия брой на заминалите на джихад в Сирия и Ирак – общо около 1 000 човека от целия регион при около 20 млн. човека население. Но това е само „половината истина“ и проблемът не бива да бъде подценяван.

От една страна, все пак мюсюлманите не са преобладаващата част от цялото

население на региона. От друга - тенденцията към разпространяване на салафизъм/уахабизъм (вкл. и подпомагана от външни фактори) и радикализиране е факт.

Освен това, може да се говори за „гнезда на радикализиране“ - отделни населени места и райони (напр. т.нар. „косовски Моленбек“ – няколко общини в Косово по протежение на границата с Македония), където тези течения в исляма са господстващи. Голяма част от заминалите на джихад в Сирия и Ирак и присъединили се към терористичните организации граждани на страни в Западните Балкани произхождат именно от подобни „гнезда“.

Поне засега, не се забелязва особена активност на международните терористични организации в страните от Западните Балкани. Това не означава, че в тях няма „спящи“ терористични клетки, а по-скоро говори, че към момента те не представляват значими цели за тях. Освен това, може да се предполага, че те се използват за набиране (макар и в по-малки мащаби) на средства и хора за нуждите на терористичните организации, а също и за логистичното и комуникационно осигуряване на транзитно преминаващи на път за Централна и Западна Европа терористи. В това отношение, те се възползват от „услугите“ на организираната престъпност – каналджийство/трафик, доставка на оръжие и фалшиви/подправени документи и др.

В светлината на всичко това, опасенията, че завръщащите се от Близкия Изток и Северна Африка

джихадисти представляват риск за сигурността са напълно оправдани. Още повече, че някои джихадистки организации (напр. Ислямска държава) разглеждат мюсюлманските общности и страни като подходящи за „предмостие“ за разпространяването на джихада и извършването на терористични действия в Европа и дори – в Северна Америка. Това се доказва от цяла поредица пропагандни материали на Ислямска държава, пряко насочени към мюсюлманите, живеещи в Западните Балкани. При това, джихадистите активно се възползват от все още живите спомени от „джихада“ воден тук през последното десетилетие на миналия век.

Други форми на екстремизъм

В Западните Балкани се забелязват и прояви на екстремен национализъм (понякога с религиозни оттенъци). За по-твърдите негови привърженици установените с войните при разпадането на СФРЮ граници съвсем не са окончателни и нерушими. Успоредно с това, дори на официално политическо и държавно ниво се застъпват тези като напр. „Косово е Сърбия“, „Велика Албания“, за „разделянето на Македония/БиХ“ и др. подобни. Представители на политически партии участват в мероприятия в чест на осъдени от Международния трибунал за бивша Югославия, организират се провокативни посещения, правят се показни (и излишно брутални) задържания и експулсирания на официални чужди представители, стига се дори до организиране на незаконни въоръжени формирования, които преминават границата и извършват

атаки на територията на друга държава (Косово – Македония, май 2015 г.).

Примери в това отношение са „Движението за национална гордост“ в БиХ (националистическа, светска организация, целяща управлението на страната да бъде в ръцете единствено на бошнаците), „Четник“ (Република Сръбска), „Лъвовете“ (Македония) и др.

Наред с това, в някои страни има прояви на крайно десен (до неофашистки) екстремизъм, а напоследък и на крайно ляв екстремизъм. Също като подобни организации в Западна Европа и САЩ, те са готови да използват насилие за постигане на политическите си цели и понякога наистина го прилагат. (Пример в това отношение може да бъде сръбското „Движение 1389“ – наречено на Битката в Косово през 1389 г.. То се самодетинира като „антифашистко“, като яростно се противопоставя на процеса на диалог между Белград и Прищина, а също и на интегрирането на

страната в НАТО и ЕС, като се застъпва за по-тесни връзки с Русия.) Понякога се стига до противопоставяне в рамките на реални конфликти – според украинските власти, около 300 сръбски граждани (от предимно крайно десни организации) са се сражавали на страната на ДНР/ЛНР. В същото време, крайно десни хървати са се били срещу ДНР/ЛНР в състава на украинския батальон „Азов“.

Екстремистки действия извършват и т.нар. „ултраси“, превръщащи футболните (особено международните) срещи в „бойни полета“ и място за изява на крайно-националистически идеи.

Следва да се отчете, че властите в отделните страни предприемат мерки за ограничаване или забраняване на дейността на някои организации, проявяващи склонност към екстремизъм (насилие), но в други подобни случаи или не се вземат мерки или те са палиативни.

* * *

Радикалният ислям, крайният национализъм, крайно левите и десни приемащи насилието идеологии и тяхното практическо проявление са заплахата за стабилността и сигурността на Западните Балкани, защото имат потенциала да ескалират напрежението и противопоставянето и да предизвикат сблъсъци на етническа, религиозна или идеологическа основа, които ще имат крайно негативен ефект върху процесите на нормализиране на взаимоотношение между страните, върху тяхното демократизиране и неминуемо ще забавят интегрирането им в ЕС.

Успоредно с това, рисковете и заплахите за стабилността и мира, пред които изправят държавите от Западните Балкани радикалният ислям и другите екстремистки идеологии и на изповядващите ги организации, не трябва бъдат нито надценявани, нито подценявани. В региона, където върховенството на закона е все още слабо, където напрежението между общностите е високо и много лесно може да ескалира до сблъсъци, всяка форма и проява на антидемократичен екстремизъм трябва да бъде неутрализирана своевременно. В това отношение ЕС и неговите страни – членки могат да окажат голяма помощ за създаването на среда,

неблагоприятна за възникването на такъв екстремизъм и да подпомага усилията на страните в тази насока.

МИГРАЦИЯ

Два от всички свързани с миграцията проблеми са основни за страните в Западните Балкани – евентуална нова силна вълна от мигранти от Гърция (активизиране на Западния Балкански маршрут) и емиграция на хора от страните в региона към Западна Европа.

Евентуалното активизиране на Западния Балкански маршрут и нов масов поток от мигранти от/през териториите на Гърция и България към страните от Западните Балкани ще постави под голямо напрежение техните икономически, логистични и правоналагащи системи, като успоредно с това ще повиши и политическото напрежение вътре в тях, а и в региона като цяло.

Понастоящем, потокът на мигранти е относително малък – пресичането на границата става на малки групи, след получаване на разрешение на съответните власти и по каналите за трафик на нелегални мигранти създадени и използвани от криминални групи.

Въпреки това, потенциал за неговото рязко увеличаване има, като неговото осъществяване ще зависи от ситуацията в Близкия Изток и Афганистан, а също и от отношенията ЕС – Турция, влияещи на спазването на споразумението за ограничаване на миграцията. Не е ясно, какъв е потенциалът на страните за справяне с подобен (макар и само преминаващ през тях) поток и до каква степен те ще успеят в това. При подобна

ситуация, помощта от страна на ЕС и отделни страни – членки ще е крайно необходима.

Емиграцията на хора от страните от Западните Балкани към Европа има два аспекта.

Първият от тях е свързан с възможна нестабилност и/или възникване на въоръжено противопоставяне/конфликт. Подобна ситуация би породила нова вълна на мигранти (бежанци) от Западните Балкани към Европа – на каквато станяхме свидетели по време на конфликтите при разпадането на СФРЮ.

Вторият аспект е т.нар. „изтичане на мозъци“ (засилващата се емиграция на млади, образовани и с професионален опит хора от региона), който вече се проявява. Настроенията за емигриране сред този сегмент на населението са много силни. Дори и хора, които са на относително добре платена и постоянна работа са склонни да емигрират в страните от Западна Европа – основно от съображения за осигуряване на по-добро бъдеще (възможности) за децата им. Към чисто икономическите стимули следва да се добавят и усещането за липса (недостиг) на демокрация, равнопоставеност пред закона, националните и етнически проблеми и негативните практики на държавата и политическите партии и техните лидери. С проточването на процеса на присъединяване към ЕС тези сантименти ще се засилят.

„Изтичането на мозъци“ (и квалифицирана работна ръка) се отразява крайно негативно по целия спектър на икономическия, обществен и политическия живо. Добавено към общата тенденция на

застаряване на селението, то буквално „пресушава“ и без това доста оскъдния кадрови потенциал на страните и което е дори и по-лошо – оставя ги без реална алтернатива в това отношение.

* * *

Като цяло повишаването на нелегалната миграция увеличава риска от дестабилизиране на региона и отделните страни. В тази връзка, предсказуемостта в действията и помощта от страна ЕС, както и координирането в действията с правителствата са повече необходимост, отколкото пожелание.

Единственият вариант за ограничаване и дори спиране на „изтичането на мозъци“ е подкрепата от страна на ЕС за създаване на добро управление и по-добри икономически възможности. (Опитът на Унгария в това отношение, където се наблюдава обратен процес е показателен.) Разбира се, без усилен и целенасочен работен процес в това направление и от страна на правителствата и политическите елити такава помощ не би дала съществени резултати.

ЕВРО-АТЛАНТИЧЕСКА ИНТЕГРАЦИЯ НА СТРАНИТЕ ОТ ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ

ПРИЕМАНЕ НА СТРАНИТЕ ОТ ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ В ЕС

През 2003 г. в Солун, на срещата на държавните лидери на страните от ЕС и Западните Балкани бе декларирано, че „Бъдещето на Балканите е в Европейския съюз“. Но развитието на обстановката в този регион предизвика забавяне и при встъпването си в длъжност като президент на ЕК през 2014 г. Жан-Клод Юнкер заяви в Европейския парламент (ЕП), че по време на мандата на водената от него ЕК, разширяване на ЕС няма да има, защото никоя страна – кандидат няма да бъде готова за това. „Това се отнася особено за Западните Балкани“, подчерта той.

През септември 2017 г. Юнкер изпрати т.нар. „писмо за намеренията“ до председателите на ЕП и на Съвета на ЕС с инициативи, които да бъдат

предприети „с перспектива 2025 г.“. Една от тях бе „Стратегия за успешното приемане в ЕК на Сърбия и Черна Гора, като водещи кандидати от Западните Балкани с подчертано изтъкване на върховенството на закона, фундаменталните права и борбата срещу корупцията и цялостната стабилност на региона“. Последва приоритизирането на Западните Балкани от българското председателство на Съвета на ЕС и призоваването за приемането на „ясен план за действие с всяка от страните, без създаването на нереалистични очаквания, но с конкретни стъпки“.

Отдалечаването на перспективата за членство в ЕС предизвика дълбоко разочарование в страните от Западните Балкани. И въпреки че идеята за

Страна	Статут	Споразумение за асоцииране	Кандидат за членство	Начало на преговорите	Завършване на скрининга	Глави по преговорите	Основни пречки
Албания	Кандидат	април 2009	април 2009	-	-	-	Корупция, организирана престъпност, политизация на правосъдната система
БиХ	Желание за членство	юни 2015	февруари 2016	-	-	-	Необходима конституционна реформа, разногласия между етническите общности по бъдещето на страната
Косово	Потенциален кандидат	април 2016	-	-	-	-	Не е призната от страни – членки, спорове със Сърбия, мисия на ЕС по върховенството на закона, етнически и остри вътрешнополитически проблеми, корупция, престъпност, независимост на медиите
Македония	Кандидат	април 2004	март 2004	-	-	-	Спор с Гърция за името и държавните символи, върховенство на закона, корупция, етнически проблеми, независимост на медиите
Сърбия	Преговори за членство	септември 2013	декември 2009	януари 2014	март 2015	2/12 от 34	Спорове по Косово, корупция, независимост на медиите, етнически проблеми, несъгласие по бъдещето на страната
Черна Гора	Преговори за членство	май 2010	декември 2008	юни 2012	юни 2013	3/27 от 33	Корупция, политически и икономически проблеми

Забележка: Това е ситуацията до решението на Съвета на министрите на външните работи на ЕС.

придобиващото все по-абстрактни черти членство в Съюза все още има обединяващ ефект сред тези разделен страни и общности в този разделен регион, подкрепата за нея (макар и относително висока) намаля. (По думите на министъра на външните работи на Македония Н. Димитров, в неговата, а и в други страни от Западните Балкани се е появило усещането, че те са „затворени в чакалнята“ за членство ЕС.)

Това разочарование е естествено. То затруднява управляващите при провеждането на непопулярните реформи, необходими за постигане на критериите членството в ЕС, като успоредно с това, те трябва да запазят крайно необходимата им обществена (избирателна) подкрепа.

От друга страна, „разтягането“ на сроковете е оправдано, защото много от провежданите реформи, „остават на хартия“, не постигат целите си, не водят до очакваните резултати и на практика компрометират процеса по приемане в ЕС. Примери в това отношение има във всички страни от Западните Балкани – особено по отношение на свободата на словото, правата на гражданите, върховенството на закона, корупцията, престъпността и др.

Повечето политици в страните от Западните Балкани са „за“ членство в ЕС, но много от тях разбират, че реалната борба с престъпността и корупцията, утвърждаването на разделението на властите (най-вече – независима съдебна власт) и установяването на върховенството на закона ще ограничи възможностите им да упражняват властта (а не рядко – и

да се възползват от нея) по привичния за тях начин. Така, те стигат до „зазубрянето“ на някои казионни фрази, които използват в зависимост от случая, но не и до действена политика и нейното реализиране.

Подобно „маркиране на дейност“ е неприемливо, защото в противен случай ще се стигне до ситуация, при която, ако перифразираме, една стара максима „Те се правят, че правят, каквото ЕС иска от тях, а ЕС се прави, че им вярва“. Така обаче, не само че се нарушава връзката между „приближаването“ към ЕС и демократизирането на отделните страни и региона като цяло, но и се дискредитира самият ЕС пред гражданите.

ЕС (вкл. европейските партии) също не е „безгрешен“. Политиката на постигане на стабилност посредством интегриране е изчерпана и неефективна в условията на коренно променената през последните години обстановка в света, Европа и съседните ѝ региони. Това се доказва от опита в Западните Балкани, в Украйна, Турция и др. Склонността да се приеме „желаното за действителност“, че е постигнат реален прогрес (основана на виждането, че стабилността е с приоритет пред демократизацията и че може да се „отдели“ стабилизирането на дадена страна/регион от утвърждаването в обществото на демократичните ценности), доведе до нежелани последствия. Те най-общо се изразяват с термина „стабилитокрация“ – политици, които се представят за монополни носители на стабилност, докато в същото време консолидират властови ресурс и създават политически

„стабилна“ среда, осигуряваща им неизменно победите на поредици от избори.

Сред страните от Западните Балкани се открояват два „особени“ случая – Косово и Македония. При тях ситуацията се усложнява от това, че някои държави от ЕС не са признали независимостта на Косово и нерешените проблеми със Сърбия, а Македония (въпреки постигнатия в последно време напредък – по

взаимоотношенията с България и активизирането на диалога с Гърция по спора за името и националните символи на страната), все още трябва да „извърви дълъг път“ до нормализирането на отношенията с нейните съседи. Постигането на реален напредък по тези проблеми е императив за процеса за присъединяването им към ЕС.

* * *

Независимо от всичко, реалното прилагане на принципа, че властта произхожда и принадлежи на народа, истинският прогрес и просперитет, демократизацията, борбата с корупцията, налагането на върховенството на закона, човешките права, свободата на мисълта и словото, независимостта на медиите, развитието на гражданското общество и провеждането на необходимите и свързани с тях реформи са в интерес на всяка държава – независимо от това, дали и кога тя ще стане член на ЕС. В този смисъл, те са необходимост, постигането на която ЕС трябва да подкрепя и насърчава в хода на постигането на критериите за членство в страните от Западните Балкани. И колкото по-бързо държавните им ръководства и техните политически елити разберат и приложат в практиката това, толкова „по-кратък“ ще бъде пътят на страните им и на региона като цяло до ЕС.

От тази гл.т., решенията на институциите на ЕС и техните ръководители, на страните – членки, водещи до забавяне (отлагане) на процеса по приемане на страни от Западните Балкани в ЕС, може и следва да бъдат представяни и приемани, не като „наказание“ или „изолиране“, а като възможност с продължаващата подкрепа от страна на Съюза, да бъдат осъществени необходимите реформи. В тази връзка, основа на дейността на ЕС биха могли да бъдат шестте нови водещи инициативи на ЕК за трансформацията на Западните Балкани, като изпълнението на разработените в техните рамки конкретни мерки да се обвърже с преминаването на отделните страни към последващите етапи на процеса по приемането им в Съюза.

ПРИЕМАНЕ НА СТРАНИТЕ ОТ ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ В НАТО

Две от шестте страни в Западните Балкани са членове на НАТО – Албания (от 2009 г.) и Черна Гора (от 2017 г.). Други три са изявили желание да станат членове на Алианса – Македония, БиХ и Косово. Сърбия засега няма намерение да стане член на НАТО.

Страна	Присъединяване към ПЗМ	План за действие за членство	Други	Участие в операции	Проблеми/Пречки за присъединяване към НАТО
БиХ	2006	Поканена за включване в ПЗДЧ при изпълнение на дадени условия	Интензифициран диалог за членство в НАТО и свързаните с това реформи и от 2008 г.	Афганистан	Предаване на собствеността на 63 недвижими имота на централното правителство блокира ПЗДЧ, противопоставяне на членството в НАТО от Република Сръбска
Македония	1995	1999		Афганистан, Косово	Процесът по приемане е блокиран заради спора с Гърция за името и държавните символи
Косово			2014 г. сегашният вицепремиер Енвер Ходжай заяви, че целта е страната да стане член на НАТО до 2022 г.		Гърция, Испания, Румъния и Словакия не са признали независимостта на Косово, страната не е член на ООН, няма собствени въоръжени сили
Сърбия	2006		Член е на Евроатлантическия съвет за партньорство от 2006 г.		Поддържа политика на военен неутралитет и не изявява желание за членство в НАТО, Косово

Македония

Членството на Македония в НАТО се ползва с подкрепата на 70% от населението на страната и е по-близка и постижима за нея цел. Сегашното държавно ръководство го разглежда като надежден инструмент за

укрепване на държавата и нейната цялост.

Процесът по приемане на Македония в НАТО засега е блокиран от споровете с Гърция за името и националните символи на страната. Без да бъде решен този проблем, практически няма как да се стигне до придвижването на

процеса по приемане, но независимо от това, Македония провежда активно военно сътрудничество с НАТО.

Босна и Херцеговина

По-различна е ситуацията в БиХ, където членството в НАТО се подкрепя от мнозинството от населението във Федерация Босна и Херцеговина, но се отхвърля от мнозинството от населението на Република Сръбска. През октомври 2017 г. Националното събрание на Република Сръбска прие прокламация за военен неутралитет, в която изрично се упоменава неучастието във военни съюзи.

Поради липсата на съгласие на национално ниво, процесът по присъединяване на БиХ към НАТО на практика бе спрян преди страната да съгласува План за действие за членство (Membership Action Plan).

Косово

Гърция, Румъния, Словакия и Испания не са признали Косово и поради това, формалните процедури по приемането на страната в НАТО не са започнали.

НАТО е много активно в Косово, където неговите сили за опазване на мира (KFOR) са много активни от 1999 г.

насам. Те оказват съществена подкрепа в изграждането на службите за сигурност, борбата срещу радикализацията (джихадизма), а също и в създаването и подготовката на Силите за сигурност на Косово (ССК). Въпреки че процесът за трансформиране на ССК във въоръжени сили (армия) на Косово е започнал, той среща силна съпротива от страна на Сърбия.

Сърбия

Понастоящем Сърбия не изявява желание да стане член на НАТО. Въпреки изминалите години от бомбардировките през 1999 г., Алиансът все още е разглеждан като извършител на престъпления срещу сръбския народ и е обвиняван за подпомагане на отделянето на Косово и обявената от него независимост.

Въпреки че Сърбия поддържа макар и ограничено сътрудничество с НАТО – провеждат се съвместни учения – военни и по линия на гражданската защита, не може да се очаква, че тя в обозримо бъдеще (или изобщо някога) ще изяви желание да стане член на НАТО.

Позицията на ЕС

Членството на страните от Западните Балкани в НАТО и/или сътрудничеството с тази организация подпомага стабилността и процесите на демократизацията в тях.

В този смисъл, ЕС трябва да подкрепя членството на БиХ и Македония в Алианса, като помага за решаване на проблемите и преодоляване на пречките пред него.

ВЛИЯНИЕ НА ДРУГИ СТРАНИ

Липсата на съществен напредък в процеса на присъединяване към ЕС (и НАТО), а също и важното геостратегическо положение на Западните Балкани прави страните в него уязвими за външна намеса от страна на конкуриращи се държави (организации), които се стремят да моделират и използват ситуацията в собствен интерес, както вътре в него, така и за оказване на влияние върху процесите в цяла Европа и в ЕС като частност.

САЩ

През последните десетилетия САЩ играят важна роля в процесите в Западните Балкани – както заради Дейтънския процес, така и заради войната в Косово. Има две основни виждания за тяхната настояща роля и ангажираност в този регион.

Първото от тях е свързано с опасенията, че поради засилващата се изолационистка политика на администрацията на президента Доналд Тръмп и съкращаването на бюджетните разходи, те могат до известна степен да ограничат своето въздействие в Западните Балкани. Това би могло да предизвика вакуум, който много бързо ще бъде запълнен от Русия, Китай, Турция, Саудитска Арабия и други страни от Персийския залив. В някои прозападни среди в политическите елити вече се забелязва усещане, че САЩ са загубили интерес към Западните Балкани и се „изтеглят“ от тях и в светлината на това изтегляне, те не биха могли да разчитат на бързата и ефективна намеса на Вашингтон при случаи и по начин, на който са свикнали от миналото. Подобни виждания доста се разминават с реалността и са по-скоро отражение на артикулирани от представители на демократите в САЩ опасения и обвинения, които обаче са по-скоро търсещи

вътрешнополитически (в самите САЩ) ефекти.

Второто виждане е до някъде по-позитивно и в по-голяма степен отговарящо на действителността. То е свързано с доста решителната намеса на САЩ по важни проблеми като политическата криза в Македония, приемането на Черна Гора в НАТО, предизборната ситуация в Албания и твърдата позиция (до налагане на санкции) по отношение на политиката на президента на Република Сръбска в БиХ Милорад Додик. Тези действия на администрацията на президента Тръмп доказват, че САЩ продължават да играят важна роля в тази част на Европа и съвсем не са се „изтеглили“ от него.

Може да се счита, че понастоящем САЩ са активно ангажирани в страните от Западните Балкани и оказват и ще продължават да оказват активна подкрепа на интегрирането им както в НАТО, така и в ЕС, а също и за ограничаване на влиянието на Русия и Китай в тях.

Великобритания

Великобритания подкрепя интегрирането на страните от Западните Балкани в ЕС. Тя проявява особена активност и ангажираност в този процес и няма признаци, показващи че ще настъпят никакви

особени промени след излизането ѝ от ЕС.

Обратното – може да се очаква, че след Brexit тя ще се ангажира в тяхната интеграция в още по-голяма степен. Гаранция за това е фактът, че на практика по този въпрос има достатъчно добре изразен консенсус в ръководствата на основните (водещите) политически партии в Обединеното кралство, в основата на който е схващането, че възможното по-скорошно членство на страните от региона в ЕС (и НАТО) отговаря на националните интереси на Великобритания и следва да бъде подкрепяно.

В практически план, това може да се изрази напр. в оказване на натиск в рамките на ЕС и НАТО за приемането на Македония в тези организации преди решаването на спорните проблеми с Гърция. Подобна е и ситуацията по отношение на БиХ.

При всички положения, Лондон твърдо ще се противопоставя на всяко възможно влияние на Русия и Китай в региона и ще предприема стъпки за неговото ограничаване.

Русия

През последните години, действията на Русия за възстановяване, запазване и разширяване на влиянието ѝ на Балканите като цяло и в частност – в Западните Балкани, рязко се засилиха. Това става в контекста на засилването на противопоставянето ЕС/НАТО – Русия.

Независимо от целите си, Русия винаги се възползва от дълготрайните си и комплексни исторически обусловени си

връзки с народите от Западните Балкани – културни, политически, икономически и религиозни.

Вижданията и мненията за реалното влияние на Русия в региона се разминават и често си противоречат.

Много политици (и експерти) считат, че Москва разглежда Западните Балкани като „слабо място“ в Европа, където съществуващите противоречия могат да бъдат използвани за създаване на антизападни настроения и за „пробив“ в Европа и Запада. Това доста крайно и опростенческо мнение може да бъде обобщено с твърдението, че руските интереси в региона са „да бъде държано НАТО вън“ от него.

В унисон с това, действията на Москва винаги се разглеждат като деструктивни, целящи разделение и противопоставяне. Като примери в това направление се посочват информационните кампании, „енергийната зависимост“, русофилството, подкрепата за (контролирането на) отделни политици, политически партии и обществени организации, считаните за „неуспешни опити за преврат“ в Македония и Черна Гора и др.

Реалната ситуация в Западните Балкани е по-различна. Действията на Русия са мотивирани от три основни причини.

Първата от тях са тесните връзки със Сърбия. Тези връзки са донякъде подобни на взаимоотношенията между САЩ и Великобритания и от тази гледна точка, стремежът на Москва да поддържа Белград и да запази военния неутралитет на Сърбия, БиХ и Македония е разбираем и естествен.

Друга основна причина е, че Москва наистина искрено счита, че разширяването на сферата на влияние на НАТО (изцяло) и на ЕС (донякъде) в Западните Балкани е враждебно и вредно за нейните геостратегически интереси. Непрекъснатото засилване на политическото, военното и икономическо/финансово противопоставяне между Русия от една страна и НАТО и ЕС от друга (поради кризата в Украйна, войната в Сирия, във връзка с доставките на природен газ за Европа и др.) и постоянно засилващите се и увеличаващи се санкции само затвърждават това мнение в руското държавно ръководство.

Третата основна причина е, че руското държавно ръководство разглежда действията на Запада като заплашващи интересите на руския политически и икономически елит, доколкото те винаги са анонсирани като насочени „не срещу руския народ“.

От друга страна, трябва да се отбележи, че доста големи части от населението (особено сръбското) в страните от Западните Балкани е настроено „про-руски“. Това е обусловено основно от исторически причини, но се подсилва и до голяма степен от два външни фактора – опасенията от засилващата се ислямизация и нестабилност в Близкия Изток и свързания с нея силен наплив на мигранти, които в по-голямата си част са мюсюлмани сунити доста по-консервативно и антисветски настроени в сравнение с „местните“ мюсюлмани, а също и със засилената и доста по-ефективна руска пропаганда.

С оглед на това, засилената и често доста „груба“ антируска пропаганда често дава обратен на търсения ефект.

Влиянието на Русия в Западните Балкани е по-скоро изкуствено „раздуто“, докато реално е ограничено. Това е обусловено от факта, че тя не може да предложи реална алтернатива за постигане на траен мир, стабилност и просперитет извън членството в ЕС (и НАТО). В рамките на информационните кампании, Москва може и да критикува слабостите на ЕС, но няма как да му противопостави Евроазиатския съюз като релевантна и равностойна алтернатива.

В последно време, Русия претърпя някои „поражения“ в региона, въпреки че тя се възползва максимално от забавянето на процеса по приемането на страните в ЕС. Основните от тях са приемането на Черна Гора в НАТО и падането на правителството на Груевски в Македония.

Въпреки че руската пропаганда често преувеличава влиянието на Русия, реалностите са доста по-различни. От гледна точка на търговията и инвестициите, Русия изостава далеч зад ЕС, който е и най-големият инвеститор в региона. Общо, стокооборотът с нея и нейните инвестиции варират средно около 5-6% от общия за страните.

Така се стига до един привиден парадокс – „двойствено“ отношение от страна на най-про-руски настроения сегмент от населението на Западните Балкани. Голяма част от сърбите – над 67% биха предпочели за съюзник Русия, като в същото време 51% от тях биха искали страната им да стане член на ЕС. Това е така, защото те предпочитат да

разглеждат Сърбия като „мост“ между Русия и Запада (своеобразна реминисценция за неутралитета от времето на СФРЮ), а също и отговаря на силните им антинатовски настроения.

Русия има действително влияние в Сърбия – поне що се касае до проблемите с и във връзка с Косово, на признаването на което Москва се противопоставя активно (напр. – в ООН). Според някои анализатори, ако по противоречията между Белград и Прищина бъде постигнат компромис със съдействието (под егидата) на ЕС, то това би било силен удар върху влиянието на Русия. Това е така, но само до известна степен, защото влиянието на Русия в Сърбия не е свързано единствено или основно само във връзка с позицията ѝ по Косово.

Независимо от реалните измерения на влиянието на Русия и нейните интереси в Западните Балкани, ако противопоставянето на ЕС срещу тях става по твърде рязко изразен и категоричен начин (напр. чрез рязко и твърдо настояване Сърбия да се противопостави на Русия и да се включи в налагането на санкции срещу нея), то едва ли би довело до устойчивото стабилизиране на региона. За да бъдат успешно защитавани интересите на ЕС, това трябва да става по по-внимателен и нюансиран начин, отколкото чрез прилагането на подхода за „лошата Русия“ („черно“) и „добрия ЕС“ („бяло“) и свързаното с него оказване на натиск върху сръбските политици „да направят своя официален избор“.

Китай

Интересите и съответно – позицията и подходът на Китай за разширяване на влиянието му в Западните Балкани е коренно различен от този на Русия. Пекин не се противопоставя на членството на страните в НАТО и (дори) има позитивно отношение към присъединяването им към ЕС, което официално счита за критично важно за стабилността на региона. Освен това, Китай се въздържа от всякаква пряка намеса във вътрешните работи и политическия живот на страните.

Китай активно инвестира на Балканите (в рамките на инициативата „Един пояс, един път“) и страните от Западните Балкани са включени в рамките на групата „16+1“, с които Пекин търси възможното максимално подобряване на икономическото сътрудничество.

Това сътрудничество се разглежда от Пекин като дългосрочна инвестиция в приятелски настроени към него държави, които един ден ще станат членове на ЕС и ще лобират за интересите на Китай в него.

На практика, този подход прави Китай желан партньор и му осигурява редица предимства. Пекин инвестира в големи инфраструктурни проекти (вкл. магистрали и пътища, заводи, ЖП-линии, пристанища и др.), за повечето от които управляващите в страните не биха могли да осигурят друго финансиране. Китайските инвестиции са помагат за разкриването на работни места, увеличават приходите и подобряват условията на живот и в крайна сметка – носят политически

дивиденди на местните политици и (естествено) – на Китай.

В действията на Китай обаче има и тревожни за ЕС аспекти.

На първо място, Пекин не само че не се интересува от провежданите реформи, но дори се и възползва от корупционните практики, присъщи на част от политическия елит и администрацията в страните от Западните Балкани. Това рязко контрастира с политиката на ЕС за предоставяне на помощи (и кредити) при изпълнение на определени условия, които най-често са свързани с процесите по демократизацията.

На второ място, за осъществяването на крупни проекти, Китай предоставя не помощи, а заеми, които водят до повишаване на националния дълг. (Напр. един от проектите в Черна Гора е на стойност приблизително равна на 25% от БВП. При преизчисляване на китайския заем в долари, това рязко повиши стойността на този заем с 25%.) Действията на Пекин вече предизвикаха активната намеса на МВФ и Световната банка, които предупредиха страните от региона да бъдат изключително внимателни при вземането на заеми от Китай – така, Сърбия получи предупреждение от МВФ, че с подобни заеми вече почти е достигнала тавана на своята задлъжнялост.

Турция

Турското влияние в Западните Балкани се основава на два взаимно свързани и частично покриващи се сегмента от населението – етническите турци и мюсюлманите. Тези два сегмента са

представени във всички страни от региона.

Усилията на Анкара за разширяване на влиянието ѝ в Западните Балкани се увеличават успоредно със засилването на ислямизацията на Турция и с концентрирането на огромен властови ресурс в ръцете на нейния президент Реджеп Тайип Ердоган.

На практика, Турция е в конкурентна борба с други страни – най-вече със Саудитска Арабия и други страни от Персийския залив за контрол над мюсюлманите в тази част на Балканите (общо 35% в Западните Балкани с тенденция за увеличаване).

Основните направления в които действа Анкара са насочени в културната и религиозната сфера. Тя инвестира в изграждането на нови и реновирането на стари джамии и други религиозни и свързани с „турското (османското) културно наследство“ обекти, а също и в създаването на мрежа от училища и културни организации. Особено активна в това отношение е агенцията по религиозните въпроси към МС на Турция (Диянет), която е с ранг на министерство. За отбелязване е фактът, че голяма част от тези училища бяха изградени със съдействието турската държава от привърженици на движението на Фетхуллах Гюлен. След разрива между Ердоган и Гюлен и особено след опита за преврат през юли 2016 г., Анкара поиска от страните от Балканите, всички „гюленистки“ училища да бъдат затворени, а някои от техните служители да бъдат екстрадирани в Турция. Стигна се дори и до отвлечения на учители от

служители на турските специални служби.

Успоредно с това, не може да се говори за значителни инвестиции от страна на турската държава в икономиката на страните. Доколкото такива има, те са най-вече от частни инвеститори.

Немюсюлманите в Западните Балкани гледат с недоверие на действията на Анкара, която подозират в неосманистки претенции и опити за „пълзяща ислямизация“. Техните опасения се подхранват от някои изявления в този дух на турски държавни дейци, вкл. президента Ердоган и премиера Бинали.

Поради това, разширяването на влиянието на Турция в Западните Балкани поражда антагонизъм и може да се счита за контрапродуктивно от гл.т. на стабилността, помирението между общностите и в крайна сметка – на мира.

Въпреки това и независимо от факта, че самата Турция (по думите на президента на ЕК Юнкер) „се отдалечава с гигантски крачки от Европа“, тя не се противопоставя открито на приемането на държавите от Западните Балкани в ЕС. Причината е доста „прозаична“ – така в ЕС би имало държави с преобладаващо мюсюлманско население (Албания – 57%, БиХ – 51%, Косово – 96%), от което тя би могла да извлече политически ползи – при условие, че има значително влияние върху мюсюлманите.

Саудитска Арабия и страните от Персийския залив

Съществуват схващания, че страните от Персийския залив имат съществен

„принос“ в износа на радикален ислям в региона на западните Балкани. По-конкретно, Саудитска Арабия често е разглеждана като финансираща разпространението на крайното салафистко течение – уахабизма. Те са донякъде обосновани, като се им в предвид ролята на Кралството по време на войната в сегашна БиХ след разпадането на СФРЮ, където за първи път в съвременна Европа се появили муджахидини, участващи в джихада срещу „неверниците“ в защита на мюсюлманската Умма (единната мюсюлманска нация). Част от тях останаха след войната в БиХ, натурализираха се и много от тях се обособиха в затворени и изолирани уахабитски общности, които постепенно (но и доста устойчиво) се разширяват и са източници на напрежение, а често – и на тероризъм.

Не може да се твърди, че е доказано, че Саудитска Арабия като държава или отделни нейни граждани системно, пряко и активно подпомагат тероризма в региона. По-скоро в случая може да се говори, че става въпрос за подпомагане и насърчаване на течение в исляма (уахабизъм) и свързаната с него арабска култура, която създава възможности радикализиране на мюсюлманите – местни и/или приходящи. Подобно на Турция, страната залага на подкрепата на тази официална за нея форма на исляма, като използва за това финансиране на изграждането на религиозни обекти (джамии и медресета) и обучаване на религиозни дейци (имами, проповедници) в религиозните институции в страните от Персийския залив. Освен това, в Западните Балкани

действат и някои ислямски „благотворителни“ организации, с центри в Саудитска Арабия или други страни от Залива, които се контролират от саудитски граждани. През последните години, някои от тези организации бяха уличени в набиране на джихадисти за участие във войните в Близкия и Средния Изток, поради което тяхната дейност беше забранена.

Успоредно с това, страните от Персийския залив се фокусират върху икономическите възможности, предоставяни от Западните Балкани. (Напр. от 2007 г. насам, ОАЕ започна да прави значителни инвестиции – първоначално в Черна Гора, а в последствие – от 2014 г. – и в Сърбия.) Подобно на Китай, техните правителства се стремят да си осигурят дългосрочно икономическо присъствие в държави, които са потенциални бъдещи членове на ЕС, което ще им позволи да участват в неговия много по-голям пазар.

Наред с това не липсват и частни инвестиции на граждани на страни от Залива. Наблюдава се изкупуване на частни имоти (особено в БиХ), понякога обхващащи доста обширни участъци. Изграждат се цели селища затворен тип, жилищата в които се разпродават или отдават под наем основно на лица от арабския свят. Засега няма доказателства, че този процес е пряко свързан с радикализация или екстремизъм. Въпреки това, той поражда опасения сред немюсюлманското население – отново от „пълзяща ислямизация“ и разпространяване на течения на исляма (салафизъм, уахабизъм), които са много по-консервативни от практикувания от

местните мюсюлмани ислям и могат да бъдат радикализирани от „новодошлите“.

Хърватска

Влиянието на Хърватска (член на НАТО от 2009 г. и на ЕС от 2013 г.) върху останалите страни от Западните Балкани е относително по-слабо изследвано. То се изразява основно във връзка с напрежението във взаимоотношенията ѝ със Сърбия и въздействието ѝ върху хърватската общност в БиХ.

Отношенията между Хърватска и Сърбия са обтегнати още от войната през 1991 г. при разпадането на СФРЮ. Двете страни си „обмениха“ обвинения в извършване на геноцид пред Международния съд (те бяха отхвърлени през 2015 г.); през 2016 г. Сърбия обвини Хърватска, че е блокирала отварянето на поредната глава от преговорите по приемането на страната в ЕС; президентът на Сърбия Вучич отложи за неопределено време посещението си в Хърватска, позовавайки се на липсата на доверие между двете страни; Хърватска пък протестира срещу откриването в Белград на паметник на Милан Тепич (сръбски войник, който през войната през 1991 г. се самовзриви в склад с боеприпаси в Хърватска, убивайки 11 хърватски войници)... Създава се впечатлението, че и двете страни търсят (и намират) предлози да вървят не към подобряване на взаимоотношенията, а да „поддържат напрежението“ в тях.

Още по-сложна е ситуацията в отношенията между Хърватска и БиХ, където около 15% от населението са етнически хървати, като два в от

кантоните във Федерация Босна и Херцеговина (Ливино и Западна Херцеговина – и двата граничат с Хърватска) те са мнозинство. Хърватска дава възможност на всички етнически хървати, които живеят в други страни да придобият хърватско гражданство, като по този начин им осигурява безпрепятствен достъп до ЕС.

Успоредно с това, налице са и непрекъснати настоявания на хърватски политици в БиХ за провеждане на референдум за независимост или „поне“ за признаване хърватите за „трета етническа общност“ в БиХ, за реорганизиране и преразделяне на страната в съответствие с етническия състав на населението ѝ и създаване на Хърватска република в БиХ (която, по подобие на Република Сръбска да има самоуправление). Основният им аргумент е, че при сегашния „дву-етнически модел“, хърватите в БиХ са подложени на асимилиране. Всеки от тези варианти обаче, заплашва да „торпилира“ Дейтънските споразумения и да доведе до реалното разпадане на БиХ и най-вероятно последвано от присъединяването на населените с хървати райони към Хърватска, а на Република Сръбска – към Сърбия. Населенията с мюсюлмани (бошнаци) „остатък“ реално би бил

нежизнеспособно държавно образувание. От друга страна, подобно развитие незабавно би довело до напрежение и в другите страни, получили независимост след разпадането на СФРЮ и опити за преразглеждане на границите, голяма част от които и до сега не са официално съгласувани и текат процеси по тяхната демаркация.

Напрежение между Хърватска и БиХ поражда и опасенията на Загреб (недвусмислено заявени от президента Колинда Грабар-Китарович), че с разгрома на джихадистите в Ирак и Сирия, тези от тях, които са граждани на БиХ се завръщат, с което се увеличава и опасността от радикализация и терористичната заплаха за останалите държави в региона. Тези опасения не са лишени от основания, предвид оценките, че за участие в джихада в Близкия Изток са заминали най-малко около 100 граждани на БиХ, някои от които вече са се завърнали, други са убити в хода на бойните действия, а съдбата на трети е неизвестна.

Сараево отхвърля тези опасения, като силно преувеличаващи опасността от ислямизъм и тероризъм и много от местните политици ги свързват с правото на босненските хървати да участват в изборите в Хърватска.

Очевидно, интересите на страните са разнопосочни и в някои случаи – противоположни. Също толкова различни са и прилаганите от тях подходи и методи за постигане на техните интереси. Следователно, ЕС трябва да се ангажира със своевременното (на най-ранния възможен етап) установяване и диференцирано противопоставяне на всяка намеса в региона на Западните Балкани, която срива и/или затруднява процеса на стабилизиране, сигурност, демократизиране (демократично управление) и просперитет.

КРАТЪК ОБЗОР НА ИКОНОМИЧЕСКОТО И ФИНАНСОВО СЪСТОЯНИЕ НА ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ

Общо за региона

- **Нарастването на БВП на Западните Балкани намаля от 3.1% през 2016 г. до очакваните 2.4% през 2017 г.** Това намаление се дължи преди всичко на забавянето в прираста на Сърбия и спирането му в Македония, докато в БиХ то се задържа на нивата от последните две години. Като общи показатели, динамиката на по-малките икономики - Албания, Косово и Черна Гора на практика се явяват драйвъри за цялостния растеж в региона.
- **През първите 9 месеца на миналата година в региона бяха създадени около 190 000 нови работни места, но като цяло се отбелязва забавяне в темпа на създаването им.** Над 80% от новите работни места са в сферата на услугите, най-вече – в търговията, което е предизвикано от нарасналото потребление. **Въпреки че безработицата като цяло се е понижила в повечето от страните, тя все още е относително висока и варира между 13.5% в Сърбия до 30.4% в Косово.**
- През 2017 г. Сърбия и БиХ отбелязаха рекордни излишъци, в останалата част от региона има бюджетни дефицити, независимо от увеличените приходи.

- В някои от страните се засили външната уязвимост. **Дефицитът по текущата сметка в няколко от държавите стана по-голям, независимо от увеличения износ,** защото с изключение на Косово и Македония, вносът надвишава износа.
- **Предвижда се БВП на региона да се увеличи от 2.4% през 2017 г. на 3.2% през 2018 г. и на 3.5% през 2019 г.** Прирастът на страните ще се ускори благодарение на очакваното по-силно нарастване в Европа,, като изключения ще бъдат Албания (поради приключването на големите инвестиционни проекти) и Черна Гора, в която ще трябва да бъде извършена крайно необходимата консолидация на фиска.

Албания

- Очаква се прирастът в икономиката за 2017 г. да достигне 3.8%.
- Създаването на нови работни места постепенно намалява бедността.
- Икономическият прираст през 2018 г. се очаква да намалее до 3.6% поради приключването на два големи преки инвестиционни проекта в енергетиката.
- Въпреки че държавният дълг намалява, фискалната консолидация забавя темпа си.

- Необходимо е да продължат усилията по консолидиране на държавните финанси, подобряване на ефективността на разходите, намаляване на дълга и условните задължения, а също и провеждането на структурни реформи в енергетиката, финансовата и правната система – те са критични за увеличаването на доверието и водят до устойчив прираст.

Босна и Херцеговина

- БиХ запази стабилен икономически си прираст от 3% през последните три години. Очаква се, тази тенденция да продължи и през 2018 г., като в средносрочен план ще влязат в сила структурни реформи и инвестициите в инфраструктурата ще се увеличат.
- Устойчивият растеж не беше съпътстван със съответното създаване на нов работни места и безработицата остава висока, особено сред младежите.
- В резултат на плановия натиск върху публичните инвестиции, в средносрочен план състоянието на фиска може да се влоши, ако не бъдат намалени големите плащания за заплати в общественения сектор и не се подобри събираемостта на данъците и таксите.
- С приближаването на общите избори би могло да се забавят и

реформите, което ще се отрази негативно на перспективите.

Косово

- Очакваният ръст на икономиката през 2017 г. е от 4.4% (при 4.1% през 2016 г.), като в основата на този ръст са инвестициите и износа.
- През 2017 г. фискалният дефицит бе нисък – 1.4% от БВП поради добрите приходи и непълното изпълнение на капиталовия бюджет.
- Силният прираст подкрепи създаването на нови работни места през 2017 г., като участието в пазара на труда се повиши с 3.3 процентни пункта, а наемането на работна ръка – с 1.3 процентни пункта.
- През периода 2018 г. – 2020 г. се очаква прираст от 4.9%, но съществуват рискове, свързани с динамиката в политическите процеси и непълното изпълнение на инвестиционната програма.

Македония

- Стагнацията в икономическия ръст през 2017 г. отразява ефекта на продължителната политическа криза. Очакванията са, че през 2018 г. икономическият ръст ще се възстанови – до 2.3% основно поради нарастването на потреблението и възстановяването на инвестициите.

- Отбелязано е исторически ниско ниво на безработицата – 22.4%, като наемането на работна ръка и включването в пазара на труда останаха ниски по стандартите на ЕС.
- Фискалният дефицит не се промени спрямо този през 2016 г., като по-големите разходи се компенсират от подобренията в събираемостта на данъци и такси.
- Добре разработената програма за фискална реформа и структурните реформи ще подобряват инвестиционния климат, човешкия капитал и ефективността на обществения сектор и ще увеличат доверието на инвеститорите и потенциала на икономиката да нарасне в средносрочен план.

Черна Гора

- Икономическият прираст се ускори до 4.3% през 2017 г. – поради инвестициите в изграждането на магистрали и рекордно високата туристическа сезон. Очаква се той да се забави до 2.8% през 2018 г. с напредването на необходимата фискална консолидация.
- През 2017 г. (за пета поредна година) се отбелязва подобрение в създаването на работни места; административната безработица остана на високо ниво. Участието в пазара на труда леко се увеличи, в частност сред мъжете.

- Увеличаването на данъците доведе до фискална консолидация, но дефицитът и публичният дълг остават високи.
- По-добрата кредитна перспектива облекчава достъпа на капиталовите пазари.

Сърбия

- Икономическият прираст се забави до очакваните за 2017 г. 1.9% - основно поради тежката зима.
- Трудовата заетост се увеличи с около 3%, най-вече поради повишеното ниво на официализирането на наемането в сферата на услугите и производството.
- Продължаващото консолидиране на фиска и по-ниските от планираните публични инвестиции доведоха до преизпълнение на бюджета от 1.2% от БВП, което пък намали публичния дълг.
- За да се увеличи прираста, трябва приоритетно да се намали държавният дял в реалния и финансовия сектори и да се реструктурират енергетиката и транспорта.
- Очаква се, през 2018 г. прирастът да достигне 3% - с увеличаването на вътрешното търсене. Основните опасения са свързани с устойчивостта на фискалната консолидация, последното нарастване на външния дефицит и последиците от това за външния дълг.

ОСНОВНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ИНДИКАТОРИ

Реален ръст на БВП (в проценти)

Страна	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Албания	1.0	1.8	2.2	3.4	3.8	3.6	3.5	3.5
БиХ	2.4	1.1	3.0	3.1	3.0	3.2	3.4	4.0
Косово	3.4	1.2	4.1	4.1	4.4	4.8	4.8	4.8
Македония	2.9	3.6	3.9	2.9	0.0	2.3	2.7	3.0
Черна Гора	3.5	1.8	3.4	2.9	4.3	2.8	2.5	2.1
Сърбия	2.6	-1.8	0.8	2.8	1.9	3.0	3.5	4.0
ОБЩО Западни Балкани	2.5	0.3	2.2	3.1	2.4	3.2	3.5	3.8

Инфлация на цените на потребление (в % средно за периода)

Страна	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Албания	1.9	1.6	1.9	1.3	2.0	2.1	2.3	2.8
БиХ	-0.1	-0.9	-1.0	-1.1	1.2	1.4	1.4	1.4
Косово	1.8	0.4	-0.5	0.3	1.5	1.7	1.7	1.9
Македония	2.8	-0.3	-0.3	-0.2	1.4	1.6	2.0	2.0
Черна Гора	2.2	-0.7	1.5	-0.3	2.4	3.1	2.1	1.6
Сърбия	7.9	2.1	1.4	1.1	3.2	3.0	3.0	3.0
ОБЩО Западни Балкани	4.3	0.9	0.7	0.5	2.3	2.3	2.4	2.4

Публичен дълг (% от БВП)

Страна	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Албания	61.7	66.1	69.1	68.7	67.8	65.5	62.7	61.7
БиХ	37.6	41.6	41.9	40.5	36.4	35.1	34.0	33.2
Косово	9.0	10.4	12.7	14.1	15.8	16.6	18.6	20.9
Македония	34.0	38.0	38.1	39.5	39.3	43.0	45.4	42.1
Черна Гора	57.5	59.9	66.2	64.4	66.3	70.9	68.5	63.6
Сърбия	52.6	64.2	68.8	67.8	57.6	56.0	54.3	52.0
ОБЩО Западни Балкани	42.1	46.7	49.5	49.2	47.2	47.8	47.2	45.6

Търговски баланс (% от БВП)

Страна	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Албания	-18.0	-19.1	-17.4	-16.9	-15.0	-15.5	-14.8	-14.2
БиХ	-20.5	-22.7	-18.8	-17.1	-17.3	-17.1	-17.4	-17.5
Косово	-27.7	-28.7	-28.5	-27.6	-26.8	-26.3	-26.2	-25.6
Македония	-18.3	-17.2	-16.2	-15.0	-13.9	-13.3	-11.6	-9.9
Черна Гора	-20.1	-19.8	-18.5	-22.5	-24.2	-23.9	-23.1	-22.3
Сърбия	-11.2	-10.9	-9.8	-6.4	-8.2	-6.6	-6.1	-6.1

Страна	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ОБЩО Западни Балкани	-16.3	-16.7	-15.1	-13.3	-13.7	-12.9	-12.3	-12.0

Ниво на безработица (% средно за периода)

Страна	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Албания	15.9	17.5	17.1	15.2	13.8	няма инф.	няма инф.	няма инф.
БиХ	27.5	27.5	27.7	25.4	20.5	няма инф.	няма инф.	няма инф.
Косово	30.0	35.3	32.9	27.5	30.4	няма инф.	няма инф.	няма инф.
Македония	29.0	28.0	26.1	23.7	22.4	20.4	19.4	18.0
Черна Гора	19.5	18.0	17.6	17.7	16.1	15.8	15.5	15.0
Сърбия	22.1	19.2	17.7	15.3	13.5	13.0	12.5	11.5
ОБЩО Западни Балкани	24.0	24.3	23.2	20.8	19.4	16.4	15.8	14.8

Материалите в този бюлетин може да бъдат копирани само за лично ползване, в тяхната цялост и без каквито и да било промени в съдържанието им. Те са защитени от авторското право и използването им с комерсиални цели е забранено. По въпроси относно използването им, моля вижте раздела „Условия за ползване“ на уеб-страницата на ЦИОС.

© Design MarS

ЦИОС

